

ФАВҚУЛОДДА ВАЗИЯТЛАР ОҚИБАТИДА ЖАБРЛАНГАНЛАРГА БИРИНЧИ ЁРДАМ КЎРСАТИШ УСУЛЛАРИ

Зиёдуллоев Баҳриддин Мардонович

Бухоро вилояти Фавқулодда вазиятлар бошқармаси ҲФХЎМ ўқитувчиси

АННОТАЦИЯЖ Бугунги кунда табиий ва техноген хусусиятли фавқулодда вазиятларнинг юзага келиш хавфи инсон ҳаёти ва соғлиғини муҳофаза қилиш масаласига алоҳида эътибор қаратишни тақозо этмоқда. Зилзила, ёнғин, сел, сув тошқини, йўл-транспорт ҳодисалари, ишлаб чиқариш авариялари ва бошқа фавқулодда вазиятлар натижасида инсонлар турли даражадаги жароҳатлар олиши мумкин.

Фавқулодда вазият содир бўлганидан кейин малакали тиббий ёрдам етиб келгунга қадар жабрланган шахсга тўғри ва ўз вақтида биринчи ёрдам кўрсатилиши унинг ҳаётини сақлаб қолиш, жароҳат асоратларини камайтириш ва аҳволининг оғирлашувига йўл қўймасликда муҳим аҳамиятга эга.

Мақолада фавқулодда вазиятлар оқибатида жабрланганларга биринчи ёрдам кўрсатишнинг асосий тамойиллари, жабрланувчининг ҳолатини дастлабки баҳолаш, қон кетиш, нафас олишнинг бузилиши, суяк синиши, куйиш, ҳушдан кетиш ва бошқа жароҳатларда амалга ошириладиган биринчи ёрдам чоралари ёритилган. Шунингдек, биринчи ёрдам кўрсатувчининг шахсий хавфсизлиги, тез тиббий ёрдам чақириш, жабрланганларни саралаш ва уларни тиббий муассасаларга етказишга тайёрлаш масалалари таҳлил қилинган.

Аннотация: В статье рассматриваются основные методы оказания первой помощи пострадавшим в результате чрезвычайных ситуаций природного и

техногенного характера. Освещены вопросы первичной оценки состояния пострадавшего, остановки кровотечения, восстановления проходимости дыхательных путей, проведения сердечно-лёгочной реанимации, оказания помощи при переломах, ожогах, потере сознания и других травмах. Особое внимание уделено безопасности оказывающего помощь, своевременному вызову медицинской помощи и правильной последовательности действий.

Abstract: The article examines the basic methods of first aid for people injured in natural and technological emergencies. It covers the initial assessment of the victim's condition, control of bleeding, maintenance of airway and breathing, cardiopulmonary resuscitation, first aid for fractures, burns, loss of consciousness and other injuries. Particular attention is paid to the safety of the first aider, timely activation of emergency medical services and the correct sequence of actions.

Таянч сўзлар: фавкулодда вазият, биринчи ёрдам, жабрланган, жароҳат, қон кетиш, нафас олиш, юрак-ўпка реанимацияси, куйиш, суяк синиши, ҳушсизлик, иммобилизация, тиббий ёрдам.

Ключевые слова: чрезвычайная ситуация, первая помощь, пострадавший, травма, кровотечение, дыхание, сердечно-лёгочная реанимация, ожог, перелом, потеря сознания, иммобилизация, медицинская помощь.

Key words: emergency situation, first aid, victim, injury, bleeding, breathing, cardiopulmonary resuscitation, burn, fracture, unconsciousness, immobilization, medical assistance.

КИРИШ (МАВЗУНИНГ ДОЛЗАРБЛИГИ)

Фавкулодда вазиятлар инсон ҳаёти ва соғлиғига бевосита хавф туғдирувчи омиллардан бири ҳисобланади. Зилзила, сел, сув тошқини, ёнғин, биноларнинг

кулаши, ишлаб чиқариш авариялари, йўл-транспорт ҳодисалари ва бошқа ҳодисалар натижасида бир вақтнинг ўзида кўплаб инсонлар жароҳатланиши мумкин.

Ўзбекистон Республикасининг “Аҳолини ва ҳудудларни табиий ҳамда техноген хусусиятли фавқулодда вазиятлардан муҳофаза қилиш тўғрисида” Қонунида фавқулодда вазиятлардан муҳофаза қилишнинг асосий принципларидан бири сифатида инсон ҳаёти ва соғлиғининг устуворлиги белгиланган. Шунингдек, фавқулодда вазиятларни бартараф этиш ишлари одамларнинг ҳаётини асраб қолиш ва соғлиғини сақлашга қаратилган бўлиши белгиланган.

Фавқулодда вазиятларда жабрланган шахсга биринчи ёрдам кўрсатиш кўп ҳолларда профессионал тиббий ёрдам келгунга қадар амалга оширилади. Шу сабабли кутқарувчилар, фуқаролар муҳофазаси тузилмалари, корхона ва ташкилотлар ходимлари ҳамда аҳолининг биринчи ёрдам кўрсатиш бўйича амалий кўникмаларга эга бўлиши муҳимдир.

Биринчи ёрдамнинг асосий мақсади — жабрланган шахснинг ҳаётини сақлаб қолиш, унинг ҳолати оғирлашувининг олдини олиш ва профессионал тиббий ёрдам кўрсатилгунга қадар унинг ҳаётий муҳим функцияларини қўллаб-қувватлашдан иборат.

I. ФАВҚУЛОДДА ВАЗИЯТЛАРДА БИРИНЧИ ЁРДАМ КЎРСАТИШНИНГ АСОСИЙ ТАМОЙИЛЛАРИ

Фавқулодда вазият содир бўлган жойда биринчи ёрдам кўрсатишда аввало ёрдам кўрсатувчи шахснинг хавфсизлиги таъминланиши керак.

Жабрланган шахсга ёрдам беришдан олдин:

1. ҳодиса жойидаги хавф омилларини баҳолаш;
2. ёнгин, тутун, электр токи, кулаётган конструкциялар ва бошқа хавфлар мавжудлигини аниқлаш;

3. имконият бўлса, шахсий ҳимоя воситаларидан фойдаланиш;
4. тез тиббий ёрдам ва тегишли қутқарув хизматларини чақириш;
5. жабрланган шахснинг ҳуши, нафас олиши ва умумий ҳолатини баҳолаш зарур.

Биринчи ёрдам кўрсатувчи шахс ўз имконияти ва тайёргарлик даражасидан ташқари бўлган тиббий муолажаларни амалга оширмаслиги лозим.

II. ЖАБРЛАНГАН ШАХСНИ ДАСТЛАБКИ БАҲОЛАШ

Жабрланган шахснинг ҳолатини баҳолаш биринчи ёрдам кўрсатишнинг энг муҳим босқичларидан биридир.

Дастлаб:

1. **Ҳуш ҳолати баҳоланади.** Жабрланган шахсга мурожаат қилиниб, унинг саволларга жавоб бериши ва ташқи таъсирга реакцияси текширилади.
2. **Нафас олиши текширилади.** Нафас олишда қийинчилик, нафаснинг йўқлиги ёки ғайритабiiй нафас ҳаракатлари мавжудлигига эътибор қаратилади.
3. **Кучли қон кетиш бор-йўқлиги аниқланади.** Кўп миқдорда қон йўқотиш ҳаёт учун хавfli ҳолат бўлиши мумкин.
4. **Кўринадиган жароҳатлар баҳоланади.** Жароҳат, куйиш, синиш, бош ёки умуртқа соҳасидаги шикастланишлар аниқланади.
5. **Тез тиббий ёрдам чақирилади.** Фавқулодда вазиятларда бир вақтнинг ўзида бир нечта жабрланганлар бўлиши мумкинлиги сабабли, ёрдам кўрсатишда ҳаёт учун энг катта хавф туғдираётган ҳолатларга устуворлик бериш муҳим.

III. ҚОН КЕТИШДА БИРИНЧИ ЁРДАМ КўРСАТИШ

Қон кетиши фавқулодда вазиятларда энг кўп учрайдиган ва айрим ҳолларда ҳаёт учун жиддий хавф туғдирувчи жароҳатлардан бири ҳисобланади.

Қон кетганда биринчи ёрдамнинг асосий мақсади — қон йўқотилишини имкони борича тез назорат қилиш.

Ёрдам кўрсатишда:

- имконият бўлса, қўлқопдан фойдаланиш;
- жароҳат соҳасига тўғридан-тўғри босим бериш;
- қон кетиш камайганидан кейин ярани тоза боғлам билан ёпиш;
- жабрланган шахсни тинч ҳолатда ушлаш;
- тез тиббий ёрдам чақириш лозим.

Қон кетиши жуда кучли бўлган ҳолатларда биринчи ёрдам кўрсатувчи шахс тезкор тиббий ёрдам келгунга қадар қон кетишини назорат қилишга ҳаракат қилиши керак.

IV. НАФАС ОЛИШ БУЗИЛГАНДА ВА ХУШСИЗ ҲОЛАТДА БИРИНЧИ ЁРДАМ

Жабрланган шахс ҳушсиз бўлса, аввало унинг нафас олиши баҳоланади.

Агар шахс ҳушсиз, аммо нормал нафас олаётган бўлса, унинг нафас йўллари очиқлигини таъминлаш ва ҳолатини мунтазам кузатиб туриш муҳим.

Агар жабрланган шахс нормал нафас олмаётган бўлса, зудлик билан тез тиббий ёрдам чақириш ва юрак-ўпка реанимациясини бошлаш масаласи кўриб чиқилади. Бу жараёнда диспетчер кўрсатмаларига амал қилиш муҳим.

Юрак-ўпка реанимацияси махсус амалий тайёргарликни талаб қилади. Шу сабабли аҳоли ва қутқарув тузилмалари ходимларини ушбу кўникмалар бўйича мунтазам амалий машғулотлардан ўтказиш мақсадга мувофиқ.

V. СУЯК СИНИШИ ВА БЎҒИМЛАР ШИКАСТЛАНИШИДА БИРИНЧИ ЁРДАМ

Фавқулодда вазиятларда қулаган конструкциялар, транспорт ҳодисалари ва бошқа механик таъсирлар натижасида суяк синиши ва бўғимлар шикастланиши мумкин.

Бундай ҳолатларда:

- жабрланган шахсни заруратсиз ҳаракатлантirmаслик;
- шикастланган аъзони имкон қадар ҳаракатсиз ҳолатда ушлаш;
- очик жароҳат мавжуд бўлса, уни тоза боғлам билан ёпиш;
- суякни жойига солишга уринмаслик;
- жабрланган шахсни тиббий муассасага етказишни ташкил этиш лозим.

Айниқса, бош, бўйин ва умуртқа соҳаси жароҳатланган бўлиши эҳтимоли мавжуд бўлган шахсни асоссиз равишда кўчириш тавсия этилмайди.

VI. КУЙИШЛАРДА БИРИНЧИ ЁРДАМ

Ёнғин ва техноген авариялар натижасида турли даражадаги куйишлар юзага келиши мумкин.

Куйишда биринчи ёрдамнинг асосий вазифаси — жароҳатланган жойга таъсир қилувчи зарарли омилни бартараф этиш ва жабрланган шахсни тиббий ёрдамга етказиш.

Бунда:

- куйиш манбаси таъсирини тўхтатиш;
- куйган соҳани хавфсиз шароитда совитиш;

- куйган жойни тоза ва куруқ боғлам билан ҳимоялаш;
- куйган териға ёпишиб қолган кийимни мажбуран ажратмаслик;
- пуфакчаларни тешмаслик;
- оғир ёки кенг қўламли куйишларда зудлик билан тиббий ёрдам чақириш керак.

Куйиш юз, бўйин, нафас йўллари ёки катта майдонни қамраб олган ҳолатларда жабрланган шахсга алоҳида эътибор қаратиш зарур.

VII. ЗИЛЗИЛА, БИНО ҚУЛАШИ ВА БОШҚА ФАВҚУЛОДДА ВАЗИЯТЛАРДА ЖАБРЛАНГАНЛАРГА ЁРДАМ

Зилзила ва биноларнинг қулаши натижасида жабрланганлар остида қолиб кетиши, эзилиш жароҳатлари, синишлар ва бошқа оғир шикастланишлар юзага келиши мумкин.

Бундай ҳолатларда биринчи навбатда ҳодиса жойидаги хавфсизлик таъминланади.

Қутқарув ишлари бошланишидан олдин:

- конструкцияларнинг яна қулаши эҳтимоли;
- ёнғин ва портлаш хавфи;
- электр токи;
- газ сизиб чиқиши;
- бошқа хавфли омиллар баҳоланади.

Жабрланган шахсни қулаган конструкциялар остида ўзбошимчалик билан чиқаришга уриниш қўшимча жароҳатларга олиб келиши мумкин. Шунинг учун

махсус кутқарув ишлари профессионал кутқарувчилар томонидан амалга оширилиши мақсадга мувофиқ.

VIII. ФАВҚУЛОДДА ВАЗИЯТЛАРДА БИР НЕЧТА ЖАБРЛАНГАНЛАР БИЛАН ИШЛАШ

Йирик фавқулодда вазиятларда бир вақтнинг ўзида кўплаб жабрланганлар бўлиши мумкин.

Бундай вазиятларда биринчи ёрдам кўрсатишда:

Биринчидан, ҳаёт учун бевосита хавф туғдирувчи ҳолатлар аниқланади.

Иккинчидан, кучли қон кетиши, нафас олишнинг бузилиши ва ҳушсизлик каби ҳолатларга устувор эътибор қаратилади.

Учинчидан, жабрланганлар ҳолатига қараб уларга ёрдам кўрсатиш кетма-кетлиги белгиланади.

Тўртинчидан, тиббий ёрдам ва кутқарув хизматлари билан узлуксиз ҳамкорлик таъминланади.

Бу жараёнда аҳоли ва кутқарувчилар ўртасида аниқ вазифалар тақсимооти фавқулодда вазият оқибатларини тезкор бартараф этишда муҳим аҳамият касб этади.

IX. БИРИНЧИ ЁРДАМ КЎРСАТИШДА КЕНГ ТАРҚАЛГАН ХАТОЛАР

Амалиётда биринчи ёрдам кўрсатишда қуйидаги хатоларга йўл қўйилиши мумкин:

- жабрланган шахсни хавфсизликни баҳоламасдан кўчириш;
- жароҳатланган суякни жойига солишга уриниш;
- куйган жойга нотўғри моддалар суртиш;
- куйиш пуфакчаларини тешиш;

- кучли қон кетишни назорат қилишни кечиктириш;
- хушсиз шахсга оғиз орқали сув ёки дори бериш;
- тез тиббий ёрдам чақиришни кечиктириш;
- жабрланган шахсни назоратсиз қолдириш.

Шу сабабли биринчи ёрдам бўйича назарий билимлар билан бир қаторда амалий кўникмаларни шакллантириш зарур.

Х. БИРИНЧИ ЁРДАМ КЎРСАТИШ ТИЗИМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ БЎЙИЧА ТАКЛИФЛАР

Фавқулодда вазиятлар оқибатида жабрланганларга биринчи ёрдам кўрсатиш самарадорлигини ошириш мақсадида қуйидаги чораларни амалга ошириш таклиф этилади:

Биринчидан, Фавқулодда вазиятлар вазирлиги тизимида хизмат қилаётган кутқарувчилар ва тегишли мутахассисларни биринчи ёрдам кўрсатишнинг замонавий усуллари бўйича мунтазам амалий машғулотлардан ўтказиш.

Иккинчидан, корхона, ташкилот, таълим муассасалари ва маҳаллаларда биринчи ёрдам бўйича қисқа амалий ўқув курсларини кенгайтириш.

Учинчидан, биринчи ёрдам кўрсатишда қўлланиладиган жиҳозлар ва воситалардан фойдаланиш бўйича амалий тренажёрлардан кенг фойдаланиш.

Тўртинчидан, фавқулодда вазиятларга мослаштирилган биринчи ёрдам алгоритмлари акс эттирилган кўргазмали плакат, инфографика ва видеоматериаллар тайёрлаш.

Бешинчидан, аҳоли орасида “Биринчи ёрдам кўрсатишни биласизми?” мавзусида амалий машғулотлар, очик дарслар ва ўқув-тренировка тадбирларини ташкил этиш.

Олтинчидан, кутқарувчилар, тиббий хизмат ходимлари ва бошқа фавқулодда вазиятларга жалб этиладиган кучлар ўртасида биринчи ёрдам кўрсатиш бўйича қўшма амалий машғулотларни мунтазам ўтказиш.

Еттинчидан, биринчи ёрдам кўрсатиш бўйича билим ва кўникмаларни баҳолашнинг замонавий тест ва амалий имтиҳон тизимини жорий этиш.

ХУЛОСА

Хулоса қилиб айтганда, фавқулодда вазиятлар оқибатида инсон ҳаёти ва соғлиғини сақлаб қолиш нафақат профессионал кутқарув ва тиббий хизматларнинг тезкорлигига, балки жабрланган шахсга дастлабки ёрдамнинг қанчалик тўғри ва ўз вақтида кўрсатилишига ҳам боғлиқ.

Биринчи ёрдам — тиббий ёрдамни тўлиқ алмаштирмайди, балки жабрланган шахснинг ҳаётини сақлаб қолиш ва ҳолатининг оғирлашувини олдини олишга қаратилган дастлабки чоралар мажмуидир.

Фавқулодда вазиятларда ҳар бир инсоннинг биринчи ёрдам кўрсатиш бўйича элементар билим ва амалий кўникмаларга эга бўлиши жамиятнинг умумий хавфсизлик даражасини оширади.

Шу нуқтаи назардан, биринчи ёрдам кўрсатиш кўникмаларини аҳоли, кутқарувчилар, таълим муассасалари, корхона ва ташкилотлар ходимлари ўртасида мунтазам равишда шакллантириш фавқулодда вазиятлар оқибатларини камайтиришнинг муҳим йўналишларидан бири ҳисобланади.

Инсон ҳаётини сақлаб қолишда **“хавфсизликни баҳолаш — тезкор ёрдам чақириш — жабрланган ҳолатини баҳолаш — ҳаёт учун хавфли ҳолатларни бартараф этиш — профессионал тиббий ёрдамгача кузатиб бориш”** тамойилига амал қилиш муҳим аҳамиятга эга.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикасининг 2022 йил 17 августдаги ЎРҚ-790-сон “Аҳолини ва ҳудудларни табиий ҳамда техноген хусусиятли фавқулодда вазиятлардан муҳофаза қилиш тўғрисида”ги Қонуни. Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.
2. Ўзбекистон Республикасининг 2000 йил 26 майдаги 80-II-сон “Фуқаро муҳофазаси тўғрисида”ги Қонуни. Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.
3. Ўзбекистон Республикаси Фавқулодда вазиятлар вазирлигининг фавқулодда вазиятларда ҳаракат қилиш ва аҳолини муҳофаза қилиш бўйича услубий материаллари.
4. Биринчи ёрдам ва фавқулодда тиббий ёрдам кўрсатиш бўйича замонавий ўқув-услубий қўлланмалар.
5. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг фавқулодда вазиятлардан муҳофаза қилиш, жабрланганларга биринчи тиббий ёрдам кўрсатиш ва қутқарув ишларини ташкил этишга оид норматив-ҳуқуқий ҳужжатлари.